Kijk op exoten

nummer 13, augustus 2015

Met exoten worden uitheemse soorten aangeduid die Nederland niet op eigen kracht kunnen bereiken, maar door menselijk handelen (transport, infrastructuur) hier in de natuur terecht zijn gekomen of dat in de nabije toekomst dreigen te doen. Soorten die Nederland op eigen kracht bereiken vanuit hun natuurlijke verspreidingsgebied, bijvoorbeeld door klimaatverandering, zijn geen exoten. Exoten leiden in de meeste gevallen niet tot grote problemen; slechts een beperkt aantal vertoont invasief gedrag door een explosieve ontwikkeling na vestiging. Invasieve exoten kunnen een bedreiging vormen voor de inheemse biodiversiteit, volksgezondheid of veiligheid.

Voorwoord

Het Signaleringsproject Exoten draait nu al zo'n vijf jaar; een project waarbij vrijwillgers exotenwaarnemingen melden. Tijdens een evaluatiegesprek, ergens begin 2012, kwamen Jeroen van Delft en ik tot de conclusie dat het goed zou zijn een nieuwsbrief te maken. Een nieuwsbrief die nieuwtjes en feiten over exoten in Nederland presenteert op een toegankelijke, maar wel goed onderbouwde manier. Niet alleen voor de vrijwilligers, maar voor iedereen die geinteresseerd is in dit onderwerp. Kijk op Exoten was geboren. Nu zijn we drie jaar verder en ligt editie 13 van Kijk op Exoten voor u. De 1000e abonnee is onlangs getrakteerd op een Veldgids Exoten. Het doet mij veel plezier dat deze nieuwsbrief goed gelezen wordt. Voor wie zich nog niet geabonneerd heeft: u kunt zich gratis aanmelden via www.ravon.nl/nieuwsbriefexoten. Veel leesplezier!

Wiebe Lammers, Team Invasieve Exoten (NVWA)

Inhoud

Nieuwe exoten; een periodiek overzicht	2	Recent verschenen	11
Harig spookkreeftje	6	Exotische ganzen	12
Buxusmot	7	Kassprinkhaan	14
Wasbeer	8	Schimmelziekten belagen bomen	15
Dwergmispels	10	1000e abonnee wint Veldgids Exoten	16

Nieuwe exoten; een periodiek overzicht

Jeroen van Delft (RAVON), Baudewijn Odé (FLORON), Adriaan Gmelig Meijling (ANEMOON), Laurens Sparrius (BLWG), Menno Boomsluiter (NMV), Kars Veling (De Vlinderstichting), Hans Hollander (Bureau van de Zoogdiervereniging), Vincent Kalkman (EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden), André van Kleunen (Sovon), Pieter Beelen (Sportvisserij Nederland), Marijke van Woerkom (KNNV)

Binnen het Signaleringsproject Exoten hebben alle samenwerkende PGO's het afgelopen jaar op een rij gezet welke nieuwe exoten recent zijn waargenomen. Het is de bedoeling dat informatie over deze nieuwe exoten wordt opgenomen in het Soortenregister van Naturalis; de standaard met betrekking tot de in Nederland voorkomende plant- en diersoorten.

Nederlands Soortenregister

De afgelopen jaren is in opdracht van de NVWA gewerkt aan het vullen van het Nederlands Soortenregister met relevante informatie over alle bekende exoten in ons land (jaar van introductie, introductieroutes, schadelijkheid, etc). Het streven is dat het Soortenregister een goed beeld geeft van de actuele exotensituatie in ons land. De categorie 'nieuwe exoten' was incompleet in het Soortenregister. Deze exoten staan verspreid in diverse waarnemingenportals of zijn nooit gemeld, maar slechts bekend bij één of enkele specialisten. Daarom houden de PGO's sinds vorig jaar bij welke exoten nieuw zijn. Informatie over deze exoten stroomt vervolgens door naar het Soortenregister. Het bijhouden van nieuwe exoten binnen het Signaleringsproject 2014-2015 was een proef om te kijken hoeveel nieuwe soorten dit oplevert. Het is echter de bedoeling dat dit komende jaren ook gedaan wordt.

Bij de afbakening van een 'nieuwe exoot' is een pragmatische insteek gekozen. Immers, niet elke weggevlogen volièrevogel of met groente en fruit geïmporteerde exotische hagedis is relevant. Veel van die soorten hebben geen enkele overlevingskans in Nederland. Anderzijds zijn soms soorten al enkele jaren bekend uit Nederland, maar slechts bij een of enkele specialisten. Het kan zinvol zijn die soort een bredere aandacht te geven. Dat kan leiden tot veel betere kennis, doordat waarnemers er gericht op gaan letten. Dit wordt fantastisch geïllustreerd door de aandacht die Floron in 2014 aan de **Aziatische veldkers** gaf via Natuurbericht en Vroege Vogels. In de periode 2009 tot en met 2013 schommelde het aantal kilometerhokken waaruit deze plant gemeld werd tussen de 0 (in 2010) en de 6 (in 2011) per jaar. Alleen al in het eerste kwartaal van 2014 werd Aziatische veldkers uit maar liefst 124 kilometerhokken gemeld (zie Kijk op Exoten 8)!

De aandacht is daarom vooral uitgegaan naar exoten die, volgens inschatting van de betrokken experts, enig risico op vestiging en/of invasiviteit met zich meebrengen. Er is dus nadruk gelegd op al echte, kleine populaties met voortplanting of tekenen die in die richting wijzen.

Ook moet de term 'nieuwe exoot' niet te strikt genomen worden. Een exoot die bijvoorbeeld tot de jaren 1980 werd waargenomen, sindsdien niet meer maar nu weer wel, wordt door de NVWA wel als een nieuwe exoot beschouwd en is dus zinvol om te signaleren. Tussen de nu gesignaleerde nieuwe soorten zijn ook soorten die van elders uit Europa zijn gekomen. Vaak komen deze soorten uit het mediterrane gebied en zijn bewust of onbewust met de mens mee gekomen.

Bij groepen als ongewervelden en paddenstoelen is het soms onduidelijk of het werkelijk om een exoot gaat en is er soms weinig basale informatie over de soort beschikbaar. Van libellen, dagvlinders, mossen en korstmossen, vogels en zoogdieren zijn geen nieuwe exoten gesignaleerd.

Aziatische veldkers. (Foto: Gert-Jan van Mill)

Onder de organismen die onder de vlag van ANEMOON vallen, zijn in de afgelopen periode enkele nieuwe exoten waargenomen. Het gaat om **twee exotische wieren**: *Bonnemaisonia hamifera* en *Saccorhiza polyschides* en een **hydroïdpoliep** *Blackfordia virginica*. De wetenschappers die deze soorten hebben ontdekt, willen echter eerst over deze soorten publiceren, voordat ze vindplaatsgegevens prijs geven.

Westelijke smaragdhagedis. (Foto: Jelger Herder)

Vissen, amfibieën en reptielen

Van de soortgroepen vissen, amfibieën en reptielen zijn drie nieuwe exoten gemeld. Er is geen enkele nieuwe vissoort gesignaleerd.

Bij de amfibieën gaat het om één soort; **de ribbensalamander** (*Pleurodeles waltl*). Van deze soort is een exemplaar aangetroffen in Andijk (NH), maar mogelijk zijn er meer aanwezig. De ribbensalamander wordt redelijk veel gehouden en zou ontsnapt of losgelaten kunnen zijn. Het is niet goed bekend of de soort zich in Nederland kan handhaven, maar de nodige salamanderexperts denken van wel. In het Vlaamse Neeroeteren, niet ver van de grens met Nederlands-Limburg, is in 2013 een populatie verwijderd.

Bij de reptielen duiken de laatste paar jaar twee soorten vaker op, waarvan ook wordt aangenomen dat ze zich lokaal zouden kunnen vestigen. De eerste is de **ruïnehagedis** (*Podarcis siculus*); een van de algemeenste reptielen van Italië. In 2010 werd er een uit Grollo (Dr) gemeld, die later als verstekeling in een tent uit Italië meegekomen bleek te zijn. Het dier heeft maandenlang in de tuin overleefd en werd medio november in huis aangetroffen, waarna hij is opgevangen door iemand die Europese hagedissen verzorgt. Ook in 2010 kroop er een ruïnehagedis in Arnhem uit de gespleten stronk van een in plastic verpakte broccoli uit Italië. In 2011 werd een exemplaar gevonden in het West-Brabantse Halsteren en in 2013 in het Groningse Zuidwolde. Tot zover betreft het eenlingen. Dat verandert vanaf 2013 in het zuidoosten van Nijmegen. In dat jaar wordt er een volwassen mannetje ruïnehagedis gevangen op de rotsen in het alpiene deel van de Botanische tuin bij de universiteit. In 2014 volgen waarnemingen met foto's van een mannetje en vrouwtje op ongeveer een kilometer ten zuiden van de botanische tuin in Heumensoord. In maart 2015 is hier opnieuw een exemplaar gezien. De plek in Heumensoord betreft een droge, heideachtige berm in gemengd bos waar ook zandhagedissen leven.

De tweede reptielensoort is de **smaragdhagedis**. Er zijn twee soorten in Europa, de westelijke (*Lacerta bilineata*) en de oostelijke (*Lacerta viridis*). Het verschil tussen deze soorten is bij adulten op uiterlijk niet te maken. Smaragdhagedissen worden weleens vaker gezien, maar in 2013-2014 druppelden er in een half jaar drie waarnemingen binnen: Amstelveen, Zutphen en Groesbeek. Opvallend is de waarneming bij Groesbeek. Die is gedaan op zo'n 4-5 km van de bovengenoemde vindplekken van ruïnehagedissen in Nijmegen. Saillant detail is dat in voornoemde Botanische tuin bij de Radboud Universiteit eerder ook al uitgezette muurhagedissen én zandhagedissen zijn gevonden.

Insecten en andere ongewervelden

Bij de ongewervelden meldt EIS Kenniscentrum Insecten voor 2014 zeven nieuwe exoten. Het gaat om een **hooiwagen** (foto), vier **spinnen**, **een springstaart** (foto) en een **bladwesp**. Ruim de helft van de ongewervelden heeft een herkomstgebied dat tenminste ook Europa beslaat. Azië en Afrika zijn andere continenten waar de soorten van oorsprong voorkomen. Alle soorten zijn onopzettelijk in ons land terecht gekomen, via verschillende vormen van transport.

De nieuwe soorten zijn opvallend genoeg allemaal uit Zuid-Holland bekend geworden. Alleen de bladwesp is ook

Paring van de nieuwe exotische hooiwagen Leiobunum religiosum. (Foto: Jinze Noordijk)

in andere provincies aangetoond en dan direct in vrijwel het hele land. De aanwezigheid van belangrijke handels-, tuinbouw- en bevolkingscentra in Zuid-Holland kan het opvallende belang van deze provincie mogelijk verklaren. Vier soorten zijn zelfs uitsluitend van de Maasvlakte/ Rotterdamse Haven bekend. Maar mogelijk is er ook een waarnemerseffect aangezien diverse experts op het gebied van de betreffende soortgroepen in Zuid-Holland wonen en/of werken.

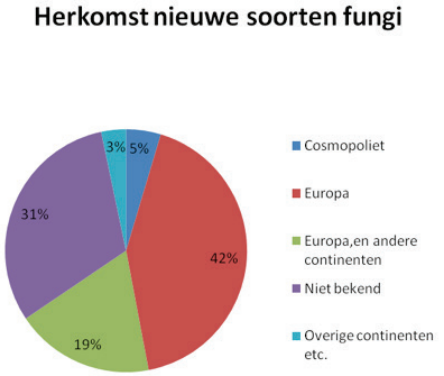
Predatie en vraat aan gewassen blijken de belangrijkste verwachte vormen van impact te zijn. Een voorbeeld is de gevonden hooiwagen. Het is een grote soort die in groepen leeft. Deze soort is wellicht een belangrijke concurrent en predator van inheemse hooiwagensoorten. De nieuwe springstaart kan invloed hebben op de decompositie van bodems, hetgeen weer invloed kan hebben op de inheemse bodemfauna.

De springstaart Entomobrya unostrigata. (Foto: Jan van Duinen)

Schimmels en paddenstoelen

Het afgelopen jaar zijn 151 soorten paddenstoelen gecontroleerd. Het gaat om nieuwe soorten, die bij de werkgroep kartering (WPN) van de Nederlandse Mycologische Vereniging in de periode 2013-2014 zijn aangemeld. Het kost soms jaren de juiste identiteit van soorten te achterhalen. Toch zijn de meeste gemelde soorten oorspronkelijk gevonden in de periode 2010-2014. Grote uitzondering is de voor Nederland nieuwe soort *Calonectria oudemansii*. Het gecontroleerde exemplaar is ondergebracht in het Natuurhistorisch museum in Nijmegen, en is oorspronkelijk verzameld in 1863! Eén soort was in Nederland binnen de bosbouw al bekend als pathogeen van Douglas. Het gaat om *Phaeocryptopus gaeumannii* (Zwitserse dennenschotziekte).

Een eerste vondst in Nederland van bijvoorbeeld een kleine zakjeszwam (ascomyceet) die tot dan toe maar één keer elders in de wereld gevonden is, is geen aanleiding om te spreken van een nieuwe exoot. Laat staan dat het een invasieve exoot zou kunnen zijn. Er is daarom gekozen voor het opnemen van slechts een paar soorten in de lijst van het Signaleringsproject Exoten. Van de meeste hier vermelde soorten is een stuk verschenen in Kijk op Exoten.

Van de 151 nieuwe soorten, behoort 61% tot de groep van de **zakjeszwammen** (Ascomycota). Hieronder vallen behalve bekerzwammen ook meeldauw- en roestsoorten. 36 % behoort tot de **steeltjeszwammen** (Basidiomycota). Behalve de hoedje-steeltje paddenstoelen behoren hier ook veel korstvormig groeiende zwammen toe. De **slijmzwammen** (Mycetozoa) vertegenwoordigen 3% van de nieuwe soorten.

Er is ook gekeken naar het herkomstgebied van de nieuw aangemelde soorten. Omdat van veel paddenstoelen nog weinig bekend is, was het vinden van het herkomstgebied soms niet mogelijk (31%). Voor 19% van de voor Nederland nieuwe soorten geldt dat deze al eerder in Europa gevonden waren, maar ook reeds bekend waren van andere continenten. Er zijn binnen de periode 2013-2014 in Nederland twee nieuwe soorten voor de wetenschap gevonden, namelijk *Cyathicula guttulispora* nom.prov. en *Mollisia atlantica* nom.prov.

Daarnaast is een nieuwe schimmel nadrukkelijk in het nieuws gekomen. Deze behoort echter tot een taxonomische groep waar amateurmycologen zich niet mee bezighouden. Het gaat om *Batrachochytrium salamandrivorans*; een invasieve exoot uit Oost-Azië die verantwoordelijk is voor de recente dramatische achteruitgang van de vuursalamander in Nederland.

Planten

In de beschikbare tijd is in 2014 van 34 nieuwe planten vastgesteld dat ze minimaal op één plaats zijn ingeburgerd. Er zit een aantal soorten tussen dat zich al eerder heeft gevestigd, maar waarvan dit pas nu bekend is. Er zijn diverse oorzaken voor dit soort vertragingen, zoals het pas laat bekend worden van de determinatie of de tijd die nodig is om vast te stellen of een soort zich ergens echt spontaan aan het vermeerderen is.

De nieuwe soorten zijn gevonden verspreid over alle provincies, maar nog het meest in Noord- en Zuid-Holland, Noord-Brabant en Gelderland.
Meer dan de helft van de soorten duikt op in stedelijk gebied, waar ze worden aangeplant als sierplant in tuinen, parken en stedelijke beplanting. Het is te begrijpen dat de eerste verwildering dan ook in stedelijk gebied plaatsvindt. Een voorbeeld is **Kaukasische vleugelnoot**, een boom die al heel lange tijd in parken en steden wordt aangeplant. Pas sinds enkele jaren worden spontaan gekiemde jonge bomen van deze soort gevonden.
Daarnaast zijn soorten gevonden in waterrijke gebieden (water- en oeverplanten, zoals twee nieuwe soorten kroos) en in verstoorde milieus (pioniersoorten, zoals **fraaie toorts**). Sommige soorten zijn in natuurgebieden gevonden, zoals **kliflamsoor** en twee soorten **schroeforchis**.

Het herkomstgebied van de soorten varieert; veel soorten komen uit Noord-Amerika en Azië, maar een derde deel komt uit (zuidelijk) Europa (o.a. **klitgras** en **zuidelijke brandnetel**). De Europese soorten zijn overwegend met hulp van de mens naar Nederland gekomen. Te denken valt aan vervoer van Zuid-Europese kuipplanten (olijven e.d.), waarmee Zuid-Europese onkruiden meeliften. Ook worden mogelijk zaden aangevoerd via intensief verkeer in Europa.

De exotische schroeforchis Spiranthes lucida in Zuid-Holland. (Foto: M.H. Schot)

N.B. zie voorbeeld **Aziatische veldkers pagina 2**. Een signaleringsproject kan soms in één jaar – zelfs van een nieuw ontdekte soort – verrassend veel waarnemingen opleveren!

Een bloeiende zuidelijke brandnetel.

Soortgroepoverstijgende opvallende zaken

Wat als eerste opvalt als je over de grenzen van soortgroepen heen kijkt, is de mate waarin sprake is van opzet bij de introductie van soorten. Bij ongewervelden en paddenstoelen is er (vrijwel) nooit sprake van opzet dan wel bewuste import, maar van onbewust transport. Bij de amfibieën en reptielen ligt dat anders. Het gaat daar vaak om soorten die hier voor de terrariumhouderij naartoe zijn gehaald. Soms gaat het echter ook om ontsnapte dieren die met goederen zijn geïmporteerd of onbedoeld van vakantie zijn meegekomen. Met name rond Nijmegen ontstaat het beeld van doelbewust introduceren van veel soorten Europese hagedissen. Bij planten zijn er diverse mogelijkheden: soorten die (in tuinen) worden geïntroduceerd en daarna spontaan verwilderen en soorten die niet bewust worden geïntroduceerd, maar bijvoorbeeld als onkruid bij geïmporteerde planten groeien. Doelbewuste introducties in de natuur zijn bij planten zeldzaam, hoewel mensen nog wel geregeld hun tuinvijver legen in een sloot of poel.
De herkomstgebieden van de nieuwe exoten zijn heel divers. De drie amfibieën- en reptielensoorten zijn alle Europees. Bij de geïntroduceerde herpetofaunasoorten die zich vestigen of enige kans tot vestiging maken, zien we vrijwel altijd dat ze van het noordelijk halfrond komen: Noord-Amerika: de diverse zoetwaterschildpadden en de Amerikaanse brulkikker, Azië: Russische rattenslang en Europa: Italiaanse kamsalamander, springkikker, en het in dit artikel besproken drietal. Ook bij planten zijn Noord-Amerika, Europa en Azië goed vertegenwoordigd. Bij ongewervelden zijn naast Europa ook Azië en Afrika goed vertegenwoordigd. Bij paddenstoelen en schimmels overwegen de soorten met een Europese herkomst.
Veel soorten met een Europese oorsprong komen uit de zuidelijke delen van dit werelddeel. Dat wil niet meteen zeggen dat deze soorten reageren op klimaatverandering. Sommige soorten komen uit koelere gebieden in zuidelijk Europa, of vinden tot dusverre alleen een plek in de warme, stedelijke omgeving in ons land.

Verdringt harig spookkreeftje het wandelend geraamte?

Adriaan Gmelig Meyling, Stichting ANEMOON

Het harig spookkreeftje (*Caprella mutica*) wordt ook wel machokreeftje genoemd. "De slanke tere diertjes van nog geen twee centimeter lang zijn niet erg macho", zou je kunnen zeggen. Maar in vergelijking met onze inlandse spookkreeftjes, zoals het wandelend geraamte (*Caprella linearis*), is het harig spookkreeftje beduidend groter en vaak roder van kleur. Ook de haren op de scharen en het lichaam bij de mannetjes maken indruk. De vrouwtjes, te herkennen aan een broedbuidel met donkerrode stipjes, zijn overigens kaal. Harige spookkreeftjes hebben twee paar antennen op de kop, waarvan één paar opvallend lang is. Ze hebben drie paar achterpootjes.

Harig spookkreeftje. (Foto: Adriaan Gmelig Meyling)

Gedrag

Het harige spookkreeftje beweegt zich voort als een spanrups. Tijdens het voedsel vergaren houdt het dier zich met de drie paar achterpootjes stevig aan het substraat vast en wacht met een uitgestrekt lichaam en gespreide scharen op prooidieren (plankton). Ook over het voortplantingsgedrag is veel te vertellen. Zo vechten de mannetjes om de vrouwtjes. Het winnend mannetje knipt vervolgens met zijn grote scharen een stukje hydropoliep af en biedt dit het vrouwtje aan. Niet alleen macho, maar ook nog hoffelijk.

Areaal, verspreiding en habitat

Oorspronkelijk komen de dieren voor in de kustwateren van Noordoost Azië. Sinds de jaren 90 hebben ze het areaal enorm kunnen uitbreiden "dankzij" schepen die balastwater innemen en elders lozen. De soort komt inmiddels voor aan de kusten van Noord Amerika (oost- en westkust), Nieuw Zeeland en Europa. Binnen Europa is de soort bekend van de Britse eilanden, Ierland, Noorwegen, Duitsland, België en Nederland. Waarschijnlijk komt de soort al sinds 1993 in ons land voor. Tegenwoordig is de soort bekend van vele locaties in de Oosterschelde en meerdere locaties in de Westerschelde monding, het Grevelingenmeer, de Waddenzee en de Noordzee. Ze leven vooral op hydropoliepen, zakpijpen, kokerwormen en wieren die voorkomen op kunstmatige substraten zoals ankertouwen, boeien, pontons, boten, netten en aquaculturen. Het harig spookkreeftje is een opportunist die zich snel kan voortplanten en kan in korte tijd hoge dichtheden bereiken als de omstandigheden gunstig zijn. De dichtheden vlak onder het wateroppervlak zijn vaak het grootst (vooral in de zomer), maar de soort is in Nederland ook aangetroffen op diepten van meer dan 30 meter.

Trends

Resultaten van het Monitoringproject Onderwater Oever (MOO) tonen voor het harig spookkreeftje sterk fluctuerende jaarcijfers. Voor de Oosterschelde en het Grevelingenmeer geldt dat de soort sinds 1998 niet duidelijke verder is toegenomen. Over de tijdreeks van inheemse spookkreeftjes is nog discussie. Voor meerdere plekken in de Oosterschelde waar het harig spookkreeftje voorkomt, is echter wel vastgesteld dat het wandelend geraamte is verdwenen. Er lijkt daar sprake van verdringing. Voor andere locaties moet nog meer zekerheid worden verkregen.

Waarnemingen blijven welkom

Komende maanden wordt verder onderzocht in welke mate het harig spookkreeftje negatieve invloed heeft op het voorkomen van het wandelend geraamte.
Waarnemingen van beide soorten, graag met duidelijke foto's en met gedetailleerde informatie over de plek, blijven daarom zeer welkom en kunnen worden gestuurd naar:
anemoon@cistron.nl

Meer informatie over het harig spookkreeftje:
www.anemoon.org/Flora-en-Fauna/Soorteninformatie/Soorten/ID/326/Harig%20spookkreeftje

Opmars buxusmot

Kars Veling, De Vlinderstichting

Er zijn in de zomer van 2015 weer veel buxusmotten gezien. Deze Aziatische vlinder is in 2007 pas voor het eerst in ons land waargenomen. De eerste jaren was hij alleen in het westelijk rivierengebied aanwezig, maar inmiddels heeft hij zich flink uitgebreid. De rups van de buxusmot kan schade toebrengen aan buxus.

De buxusmot (*Glyphodes perspectalis*) komt uit Azië (Japan, Zuid-Korea, China) en is sinds circa 2006 aanwezig in Baden-Württemberg (Duitsland). Vanaf 2007 is de soort ook, zeer lokaal, gevonden in Zwitserland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Nederland. In 2009 is op meerdere plaatsen in de Bommelerwaard en het Land van Heusden en Altena schade door buxusmot gemeld. In dat jaar zijn op vijf locaties waarnemingen van de soort gedaan. In 2010 ging dat al om 13 verschillende plaatsen en de soort breidde zich dus uit. De volgende jaren kwamen er, naast Noord-Brabant, Gelderland en Zuid-Holland, ook meldingen uit Limburg en Overijssel en nog later ook uit Zeeland, Utrecht, Groningen en Noord-Holland.

De buxusmot is een grote en opvallende microvlinder met een bonte tekening waardoor hij gemakkelijk te herkennen is. De rupsen leven op diverse buxussoorten zoals *Buxus microphylla*, *B. sempervirens* en *B. sinica*. In Zuid-Duitsland ontwikkelen zich drie generaties per jaar.
In Nederland worden minimaal twee generaties per jaar verwacht, met de eerste vlinders in april of mei.

Buxusmot. (Foto: Kars Veling)

In oktober gaan de rupsen in winterrust in een tussen de bladeren gesponnen cocon. Vroeg in het voorjaar worden de rupsen weer actief en vreten verder aan de buxus, totdat ze verpoppen. Het popstadium duurt zo'n twee weken en de vlinders leven circa acht dagen. De meeste meldingen van de vorige jaren kwamen uit september, dus verwachten we nog meer waarnemingen de komende tijd. De vraag is niet zozeer of, maar hoe snel de soort zich nog verder over Nederland zal verspreiden.

Verspreiding buxusmot in drie perioden: 2007-2009, 2010-2012 en 2013-2015. (Bron: NDFF)

Schommelende wasberen

Vilmar Dijkstra, Bureau van de Zoogdiervereniging

Eind 2013 is in Kijk op Exoten aandacht geschonken aan de oorspronkelijk uit Noord-Amerika afkomstige wasbeer. We houden de soort nog eens tegen het licht, om de laatste ontwikkelingen uit de doeken te doen.

Wasbeer. (Foto: Maaike Plomp)

De allereerste in Nederland gemelde wasbeer werd al in 1910 gevangen bij Breda. Tot 1969 zijn nog ruim 10 andere meldingen bekend. Het gaat daarbij waarschijnlijk allemaal om ontsnapte dieren. In Nederland werden namelijk de eerste wasbeerfokkerijen opgezet in de jaren twintig van de vorige eeuw. Daarnaast werd de soort in kleine aantallen gehouden als huisdier. Tot het einde van de jaren zeventig van de vorige eeuw, werden wasberen maar weinig en niet jaarlijks gemeld. Vanaf eind jaren zeventig wordt de soort jaarlijks gemeld en in hogere, maar sterk schommelende aantallen (figuur 1).

Opvallend is dat het aantal meldingen sterk afneemt rond de relatief koude winters van '85/'86 en '95/'96, waarna het in de periode 1997-2006 op een laag niveau blijft hangen. In hoeverre koude winters van invloed zijn op de schommelingen, is niet helemaal duidelijk. Zo was ook de winter van '84/'85 koud, terwijl er in 1985 nog relatief veel dieren werden gemeld. Na 2006 pieken de waarnemingen kort, om vervolgens weer weg te zakken. In 2015 zijn tot 1 juli slechts twee wasberen gemeld.

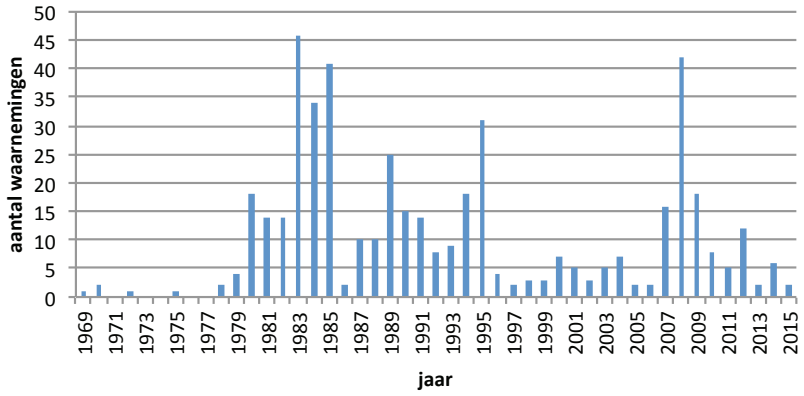
Verschuiving van waarnemingen

Er is een duidelijk verschuiving waar te nemen in waar de dieren worden gemeld. Tot 1985 kwamen meldingen vanuit nagenoeg het gehele land; wat wijst op ontsnapte dieren. Tussen 1985 en 1995 kwam een belangrijk deel van de waarnemingen uit zuidelijk Limburg. Daarvan werd aangenomen dat het dieren zijn die (deels) vanuit Duitsland binnenkwamen. Na 1995 komen de meldingen meer verdeeld over het oosten en midden van het land, maar hier en daar ook uit het westen. Vanaf 2010 is dat beeld nog niet veranderd (figuur 2).

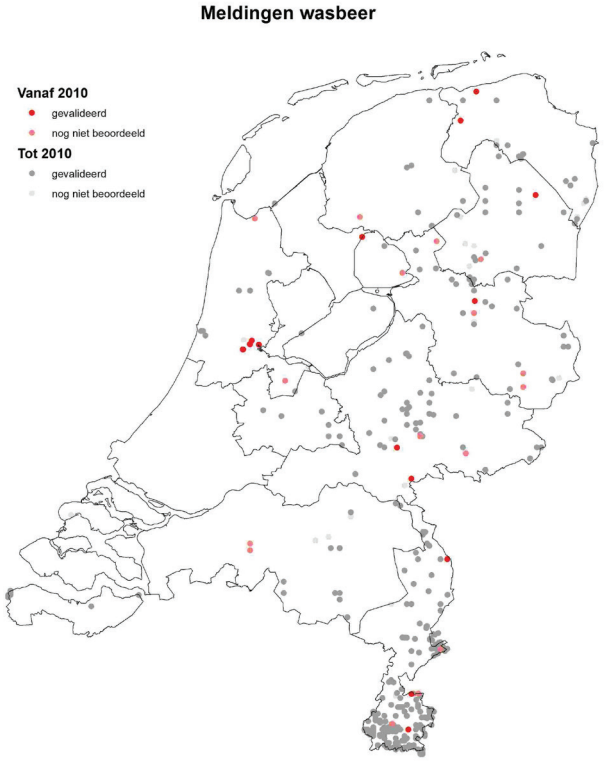
Opvallend zijn de meldingen rond Amsterdam, waar het ongetwijfeld ontsnapte dieren betreft. Afgaande op de ontwikkeling in het aantal gemelde dieren, lijkt er in Nederland nog geen sprake te zijn van een gevestigde populatie. Tot op heden zijn er ook nog geen bewijzen voor voortplanting, hoewel dat zeker niet uit te sluiten is.

De wasbeer in onze buurlanden

In Duitsland wordt de wasbeer gevolgd door het Deutscher Jagdverband. Afgelopen jaren werden daar jaarlijks ongeveer 100.000 wasberen gedood (afschot en valwild). Dat verhinderde echter niet, dat in zeven jaar tijd landelijk de verspreiding bijna is verdubbeld. In het aan Nederland grenzende Noordrijn-Westfalen komt de soort ook voor en is daar in 2013 in 36% van de jachtvelden aangetoond. Dat was in 2006 nog in 25% van de jachtvelden. De Duitse populatie heeft de Nederlandse grens bereikt, waardoor waarschijnlijk hogere aantallen de grens zullen passeren.

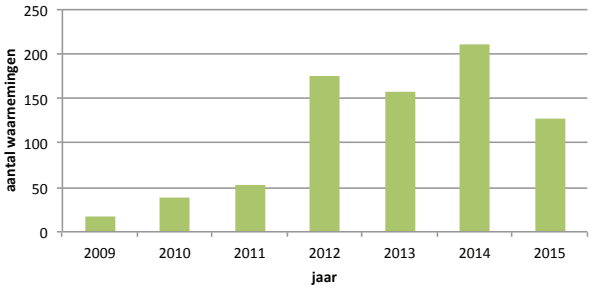

Figuur 1. Ontwikkeling van het aantal waarnemingen (gevalideerd en ongevalideerd) van wasbeer in Nederland in de periode 1969-medio 2015 (bron: NDFF).

Figuur 2. Locaties waar in Nederland wasberen zijn gemeld voor 2010 en vanaf 2010.

De verwachting is dat er vanuit Duitsland binnen afzienbare tijd sprake is van een definitieve vestiging in Nederland. Nu wordt al decennia lang geroepen dat de wasbeer zich 'binnenkort' in Nederland gaat vestigen.
Tot op heden is dat, gezien de sterk schommelende aantallen, nog niet gebeurd.
In België is het gros van de waarnemingen afkomstig uit Wallonië. De toename in waarnemingen die waarnemingen.be laat zien (figuur 3) is waarschijnlijk grotendeels een artefact, aangezien deze website nog maar een paar jaar actief is. De toename in meldingen zit hem waarschijnlijk meer in het aantal melders dat toeneemt. Was er eind 2013 nog geen waarneming langs de grens met Nederland bekend, inmiddels is de wasbeer ook waargenomen ten zuiden van Maastricht en Weert.

Figuur 3. Ontwikkeling in het aantal waarnemingen van wasbeer in België in de periode 2009-medio 2015 (bron: www.waarnemingen.be).

Wasbeerspoelworm

Met de komst van de wasbeer is ook de wasbeerspoelworm (*Baylisascaris procyonis*) ons land binnengekomen. Twee dieren die eind 2014 bij Doetinchem dood zijn aangetroffen, bleken besmet met de, voor de mens gevaarlijke, wasberenspoelworm. De herkomst van de dood gevonden wasberen is onduidelijk. Het kunnen zowel uit gevangenschap ontsnapte dieren zijn, als vanuit Duitsland binnengetrokken exemplaren. Het is bekend dat de Duitse wasbeerpopulatie een hoge besmettingsgraad kent. De wasberenspoelworm is een rondworm die bij wasberen in de darm voorkomt. De wasbeer is de natuurlijke eindgastheer, maar ook de mens kan besmet raken.

Besmetting met deze spoelworm kan ernstige gezondheidsproblemen veroorzaken en zelfs fataal aflopen. Daarom is het belangrijk om besmetting te voorkomen. Pak (dode) wasberen alleen op met wegwerphandschoenen en mijd wasberenlatrines. Omdat eitjes jaren infectieus kunnen blijven, vormen de latrines een belangrijke, langdurige bron van besmetting. Vinders van dode wasberen wordt verzocht dit te melden bij het DWHC (www.dwhc.nl).

Meer over de wasbeerspoelworm vind je in het recente artikel in het tijdschrift Zoogdier (2015: 26-2).

Daarnaast is het, voor het volgen van de verspreiding van de wasbeer, belangrijk waarnemingen door te geven via www.telmee.nl of www.waarneming.nl, bij voorkeur met een foto.

Exotische dwergmispels in Nedeland; herkenbaar en invasief?

Jeroen van Zuidam & Ruud Beringen, FLORON

Dwergmispel (*Cotoneaster*) is een genus uit de rozenfamilie (*Rosaceae*). Het zijn besdragende struiken en kleine bomen, die zowel groenblijvend als bladverliezend kunnen zijn. Cotoneasters worden veel in tuinen en openbaar groen aangeplant. In Nederland zijn zo'n 36 soorten in de handel, waarvan alleen de wilde dwergmispel (*Cotoneaster integerrimus*) inheems is. In Midden-Europa zijn minstens 10 exotische *Cotoneaster*-soorten aan het verwilderen en lokaal invasief in natuurgebieden. Om de opmars van deze soorten in de Nederlandse natuur, indien nodig, te kunnen stoppen is snelle signalering gewenst.

Kenmerken

De groeivorm van *Cotoneasters* varieert van kleine laagblijvende struikjes tot kleine bomen van enkele meters hoog. Ook de grootte van het blad en de bladvorm zijn erg variabel. De bladeren zijn enkelvoudig en gaafrandig. Bij de meeste soorten zijn de bladeren min of meer rond tot langwerpig eirond. Bij de kleinbladige soorten zijn de bladeren enkele centimeters lang; bij de grootbladige soorten kunnen de bladeren tot wel 10 cm lang zijn. De 5 kroonbladen zijn wit, roze of roodpaars aangelopen. De vrucht is een 5-12mm grote steenvrucht met 1 tot 5 zaden per vrucht. De kleur van de vruchten varieert van oranje, rood tot donkerrood of bijna zwart.

Verspreiding

Afhankelijk van de wijze waarop soorten worden ingedeeld zijn er tussen de 50 en 400 soorten te onderscheiden waarvan de meeste in de Himalaya en Zuidwest-China voorkomen. Er zijn enkele soorten endemisch binnen Europa en slechts één soort is inheems voor Nederland; de Wilde dwergmispel. De *Cotoneasters* in de handel zijn veelal gekweekte cultivars en/of hybriden, waarvan soms niet duidelijk is wat de wilde voorouders zijn. Sommige *Cotoneasters* zijn waarschijnlijk apomict en planten zich ongeslachtelijk voort, door middel van zaden die ontstaan zijn zonder dat er bevruchting heeft plaatsgevonden. Dit maakt dat er nogal wat 'micro-soorten' zijn, die onderling slechts in details van elkaar verschillen.

Van nature komen *Cotoneasters* in verschillende ecosysteemtypen voor, variërend van berggebieden tot riviervalleien en van bossen tot graslanden. Wilde dwergmispel is lokaal in struwelen op kalkrijke bodems te vinden en is zeldzaam (Rode lijst: gevoelig). Verspreiding van *Cotoneasters* vindt met name plaats door lijsterachtigen die de vruchten graag eten en de zaden via uitwerpselen verspreiden. Daarnaast vindt bij enkele soorten ook vegetatieve uitbreiding plaats middels wortelvorming op de scheuten.

Een voorbeeld van een grootbladige (links) en kleinbladige Cotoneaster (rechts), respectievelijk Cotoneaster salicifolius en C. horizontalis (Bron linkerfoto: Ruud Beringen, rechterfoto: http://www.pnwplants.wsu.edu/PlantDisplay.aspx?PlantID=335)

Risico's voor de Nederlandse natuur

Het risico dat de uitheemse soorten een negatieve impact hebben, wordt als hoog ingeschat. Bij niet tijdig ingrijpen zouden de kleinbladige *Cotoneasters* tot kwaliteitsverlies van de Natura 2000 habitattypen Grijze duinen, Stroomdalgraslanden en Kalkgraslanden kunnen leiden. De grootbladige soorten zouden een negatieve impact op de habitattypen Duinbossen en Eiken-Haagbeukenbossen kunnen hebben. Voor drie soorten (*Cotoneaster horizontalis*, *dielsianus* en *bullatus*) is impact op vegetaties bekend uit België. In kalkgraslanden verdwenen bijvoorbeeld vier inheemse soorten in aanwezigheid van Vlakke dwergmispel (*Cotoneaster horizontalis*) en werd de vegetatiestructuur minder divers. Vergelijkbare effecten zijn ook in duingebieden waargenomen. Indien de soorten tijdig worden gesignaleerd, is bestrijding echter goed mogelijk, onder andere door zorgvuldige verwijdering van de wortelkluit en enkele jaren nabehandeling, waarbij nieuw opgekomen jonge planten worden verwijderd.

Determinatie

De determinatie van *Cotoneasters* is behoorlijk complex. Voor correcte determinatie is informatie nodig over zowel de bloeiwijze, vruchten alsook over de wijze van overwinteren (groenblijvend versus bladverliezend). Daarnaast maken de verwilderde hybriden en cultivars het onderscheid tussen soorten nog lastiger. De taxonomische indeling voor de in België voorkomende soorten lijkt enig houvast te bieden voor wat er in Nederland gevonden kan worden.

Om correcte determinatie van een soort makkelijker te maken, ontwikkelt FLORON momenteel in opdracht van de NVWA een zoekkaart waarin de belangrijkste onderscheidende kenmerken op een rijtje worden gezet en de in Nederland voorkomende soorten in een paar hoofdgroepen worden ingedeeld. Deze zoekkaart moet de opmaat zijn naar meer en snellere signalering van uitheemse *Cotoneasters* ten behoeve van effectievere bestrijding.

Meer lezen over dwergmispels (*Cotoneaster*)?

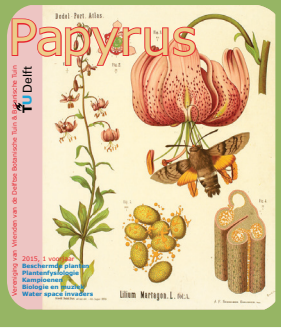
Risk assessment *Cotoneaster* - Edu Boer. Link:
https://www.nvwa.nl/txmpub/files/?p_file_id=2207617

Invasieve exoten als bedreiging voor Nature 2000-doelen - Henk Siebel & Anne Reichelt. Link
http://www.vbne.nl/cp/uploads/downloads/VBNL_mei2014_exotenN2000.pdf

Het genus Cotoneaster in het wild in België: een voorlopig overzicht - Filip Verloove. Link:
http://www.botanicgarden.be/DUMORTIERA/DUM_103/Dum_103_3-29_Cotoneaster_Verloove.pdf

Recent verschenen

In de Papyrus (2015, nummer 1) is een artikel opgenomen van Gerard van de Velde over 'Water space invaders - hoe exotische soorten onze wateren binnendringen'. Link:
http://tudelft.nl/fileadmin/Files/botanischetuin/5_Community/1_Tuinvrienden/downloads/papyrus_2015_1_voorjaar.pdf

Op 7 juli 2015 heeft Alterra Wageningen UR een natuurbericht uitgegeven over een nieuwe exoot: de tamme-kastanjegalwesp in Nederland.
In een volgende Kijk op Exoten zullen we hierop uitgebreider terugkomen. Link:
http://www.natuurbericht.nl/?id=14153

Kris Joosten, RAVON

Exotische ganzen

Loes van den Bremer & Kees Koffijberg, Sovon Vogelonderzoek Nederland

Van de meer dan tien soorten ganzen die incidenteel tot regelmatig in Nederland broeden zijn er slechts twee die op natuurlijke wijze hun broedgebied in Nederland hebben uitgebreid, namelijk grauwe gans en brandgans, zij het dat bij die laatste soort een gedeeltelijke invloed van de mens wel aannemelijk is bij vestigingen buiten het Deltagebied. Bij de brandgans is inmiddels ook veelvuldig uitwisseling vastgesteld tussen de broedpopulaties in Nederland, het Oostzeegebied en Noord-Rusland.

Een tweede groep soorten bestaat uit vogels die in ons land overwinteren, maar die zich in de afgelopen decennia ook als broedvogel vestigden. Hier is menselijk handelen de bron van voorkomen, zoals bij de kolgans. De oorsprong van de broedvogels van deze soort zijn voornamelijk lokvogels voor de jacht, die werden losgelaten toen deze praktijk in 1988 werd verboden. Bij deze groep soorten is ook invloed van aangeschoten vogels mogelijk (gewonde vogels blijven overzomeren).

De derde en tevens grootste groep exotische ganzen bestaat uit soorten die in Nederland niet inheems zijn. Ze vestigden zich na het ontsnappen uit parken en watervogelcollecties, en ontwikkelden van daaruit op tal van plaatsen inmiddels grotere populaties. In deze bijdrage vertellen we wat meer over deze groep exotische ganzen.
Over de Nijlgans, welke tot de zogenaamde 'halfganzen' behoort, wordt in een komende Kijk op Exoten meer verteld.

Indische Gans (Foto: Ab H. Baas, bron: Saxifraga)

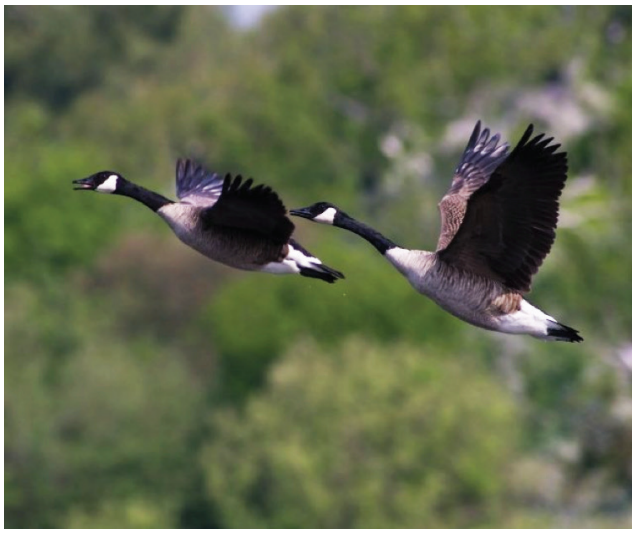
Herkomst

Vanaf begin jaren zeventig komen diverse exotische ganzen in Nederland voor, waarbij niet voor elke soort het precieze jaar van introductie bekend is. Een aantal soorten vinden hun oorsprong in Noord-Amerika, namelijk **grote Canadese gans, kleine Canadese gans, sneeuwgans, Ross' gans en keizergans**. De oorspronkelijke broedgebieden van de **Indische gans** liggen op de hoogvlakten van China, Tibet en Mongolië. De **knobbelgans**, wat een gedomesticeerde vorm is van de **zwaangans**, stamt van origine uit Oost-Azië. De **Magelhaengans**, die strikt genomen geen gans is maar een eend, broedt in het zuiden van Chili en Argentinië en de Falkland-eilanden. Voor al deze soorten is het voorkomen in Nederland terug te voeren op park- en watervogelcollecties. De **grote Canadese gans** is bijvoorbeeld een soort die op veel plaatsen in Europa is geïntroduceerd, en vooral in Groot-Brittannië, Zweden en Duitsland inmiddels in grote aantallen voorkomt en ook eigen tradities (bijvoorbeeld trek naar ruigebieden) ontwikkelt (zie onder). Waarnemingen van geringde vogels laten zien dat incidenteel exemplaren van enkele van deze soorten op eigen kracht ons land bereiken (sneeuwgans, Ross' gans en enkele ondersoorten van kleine Canadese gans), maar bij de ontwikkeling van vestiging spelen deze waarschijnlijk een ondergeschikte rol.

Aantallen en trend

Van alle genoemde soorten zijn zekere of waarschijnlijke broedgevallen bekend, maar er zijn maar enkele soorten die in grotere aantallen voorkomen. De populatie van grote Canadese gans behoort tot de snelst groeiende ganzenpopulaties in Nederland, met naar schatting 7.300 broedparen in 2012 (naar schatting 31.000 individuen). Deze soort past zich gemakkelijk aan, stelt weinig eisen aan het broedhabitat en lijkt vrij ongevoelig voor verstoring of de nabijheid van mensen.

Zijn kleine broertje de kleine Canadese gans is veel minder talrijk, met naar schatting 200 broedparen in 2008. Recente schattingen ontbreken, maar op basis van watervogeltellingen wordt de conclusie getrokken dat de soort sindsdien waarschijnlijk is toegenomen.

Grote Canadese gans (Foto: Rik Kruit, bron: Saxifraga)

De Indische gans nam in eerste instantie toe, maar bleef het laatste decennium stabiel, met een geschat aantal broedparen van 30 in 2012.

De overige soorten blijven steken op zeer lage aantallen. Het aantal potentiele broedparen van sneeuwgans en keizergans werd in 2009 geschat op respectievelijk 11 en 3. Van Ross' gans is slechts 1 broedgeval in Nederland bekend, op de Slijkplaat in het Haringvliet in 2003. De Magelhaengans is in de jaren 1983-1994 jaarlijks met zo'n 1-3 paar waargenomen. Sinds 1994 zijn geen broedgevallen meer bekend. Voor knobbelgans zijn geen betrouwbare gegevens beschikbaar.

Grote Canadese gans uitgelicht

Grote Canadese ganzen hebben zich als broedvogel over grote delen van Nederland verspreid. We weten nog weinig over de achtergronden van de snelle aantalstoename. Om hier meer zicht op te krijgen heeft Sovon de afgelopen jaren in opdracht van het Faunafonds en provincie Groningen op diverse plekken in Nederland Grote Canadese Ganzen uitgerust met groene halsbanden.

Aflezingen van de geringde vogels in www.geese.org hebben al een hoop interessante gegevens opgeleverd.

Zo weten we intussen dat Nederlandse grote Canadese ganzen niet allemaal tot de eigen broedpopulatie behoren. Vooral in Noord-Nederland bestaan groepen voor een belangrijk deel uit Duitse broedvogels, vooral afkomstig uit Noordrijn-Westfalen (populatie 1.700-2.600 paar).

Daarnaast werden onder andere vogels gemeld uit België, Denemarken en Zweden. Dit laat zien dat de in Nederland aanwezige Canadese ganzen geen op zichzelf staande populatie meer zijn, maar frequent uitwisselen met populaties over de grens, vergelijkbaar met de in de inleiding genoemde brandgans. Waarnemingen van geringde vogels zijn nog steeds zeer welkom en kunnen worden ingevoerd via de website www.geese.org.

Jongen grote Canadese gans, Krimpenerwaard 2015. (Foto: Minne Feenstra)

Meer weten?

Risicoanalyse geïntroduceerde ganzen. Link: *https://www.sovon.nl/nl/content/risicoanalyse-geintroduceerde-ganzen*

Vreemde vogels in de Nederlandse vogelbevolking: een verhaal van vestiging en uitbreiding. Link: *http://www.buwa.nl/fileadmin/buwa_upload/Bureau_Waardenburg_rapporten/11-409-Rapport_vogelexoten-vestiging_en_uitbreiding-19apr2013-web.pdf*

Exotische grotbewoner in Fries verzorgingshuis - de kassprinkhaan

Roy Kleukers, EIS Kenniscentrum Insecten

De kassprinkhaan (*Diestrammena asynamora*) komt van oorsprong uit China, waar de dieren leven in grotten. Ze zijn door transport met plantenmateriaal over de hele wereld verspreid geraakt. Soms overleven tijdelijk ze in kunstmatige grotmilieus als kassen en kruipruimtes. We beschrijven hier de status van deze exoot in Nederland, met speciale aandacht voor de bijzondere populatie in een verzorgingshuis in Friesland.

De kassprinkhaan (foto's) is een groot insect van zo'n 2 cm, waarbij de lange poten en sprieten niet zijn meegerekend. De dieren zijn helemaal aangepast aan het leven in grotten. Ze zijn vleugelloos en hebben lange sprieten aan de kop en aan het achterlijf (cerci genoemd), waarmee ze al tastend hun weg in het donker vinden.

Kassprinkhaan, mannetje (boven) en vrouwtje (onder); het vrouwtje is te herkennen aan de lange legboor. (Foto's: Paul van Hoof)

Verspreiding in Nederland

In de loop der jaren is de kassprinkhaan op behoorlijk veel plaatsen aangetroffen in ons land (zie kaart). Meestal gaat het om een enkel exemplaar, maar soms handhaaft zich tijdelijk een populatie, zoals in een kamerplantenbedrijf in 's Gravenmoer (1973-1980), een woonwijk in Hoogeveen (eind jaren 1980) en een woonwijk in Tilburg (2005-2009). Het valt op dat er sinds de jaren 1920 tot aan 2014 losse waarnemingen uit Leeuwarden en omgeving afkomstig zijn. Toch was de ontdekking van een grote populatie in een verzorgingshuis in Noardburgum (Fr.) een verrassing.

Verszorgingshuis Noardburgum

David Nieuwenhuis werkt in een groot zorgcomplex in Noardburgum in Friesland en heeft een passie voor natuur. Toen hij van de nachtploeg hoorde dat ze soms enorme springspinnen op de gang aantroffen, was zijn interesse gewerkt. Pas in 2012 kreeg hij een (dood) exemplaar onder ogen en toen was de conclusie snel getrokken: kassprinkhaan. Het zorgcentrum is een groot complex met zo'n 25 geschakelde gebouwen, die grotendeels voorzien zijn van een kruipruimte. Op vele plaatsen is de kassprinkhaan inmiddels aangetroffen, waarbij het soms gaat om tientallen dieren per kruipruimte. De totale populatie is naar schatting enkele duizenden exemplaren groot. Navraag bij het oudere personeel leerde dat de kassprinkhaan hier al minstens 40 jaar voorkomt. Het betreft waarschijnlijk de grootste populatie van de kassprinkhaan in Europa.

Tot slot

De kassprinkhaan is een van de vele onschadelijke exoten. Door hun grootte en onverwachte gedrag kunnen ze mensen soms schrik aanjagen en de dieren gaan 's nachts ook wel op zoek naar eten en kunnen dan aan kamerplanten knagen. Maar dat weegt niet op tegen het bijzondere gevoel dat er een populatie Chinese grottensprinkhanen onder je vloer huist. Het personeel en de bewoners van het verzorgingscomplex in Noardburgum hebben de kassprinkhaan dan ook in hun hart gesloten. Daarbij heeft de aandacht van buiten zeker geholpen.

Eind 2014 was er een filmploeg van Vroege Vogels over de vloer om het verhaal vast te leggen (foto) en begin 2015 vond zelfs een excursie plaats voor een tiental sprinkhaankenners.

De toekomst van de populatie is overigens onzeker omdat er plannen zijn om het zorgcomplex grondig te restaureren.

Meer lezen over de kassprinkhaan?
http://www.eis-nederland.nl/Beheer/Artikelen/ID/1231/ET-8-De-Nederlandse-sprinkhanen-en-krekels

Schimmelziekten belagen Nederlandse bomen

Menno Boomsluiter, Nederlandse Mycologische Vereniging

Tamme kastanjekanker

Vanaf 1938 wordt de tamme kastanjekanker (*Cryphonectria parasitica*) in Europa gevonden. De verspreiding van de ziekte – vanuit het zuiden noordwaarts – gaat langzaam. Hoewel incidenteel ook grote sprongen gemaakt worden door vervoer van elders gekweekte bomen. Zo werd in 2011 de ziekte voor het eerst in Engeland waargenomen. De jonge bomen bleken ingevoerd te zijn vanuit een Franse kwekerij. In 2014 is de ziekte net boven Brussel aangetroffen. Ook In Nederland zijn de afgelopen jaren enkele geïsoleerde zieke bomen aangetroffen.

De ziekte kenmerkt zich door het optreden van kankergezwellen op stam en takken. Boven de ziekteplekken sterven de takken af, terwijl nieuwe takken uitlopen onder deze plekken. De dode bladeren blijven zitten tot lang nadat de takken zijn afgestorven, waardoor zieke bomen vaak van verre te herkennen zijn.

Duizendkankerziekte

Duizendkankerziekte (*Geosmithia morbida*) is een van oorsprong Amerikaanse ziekte die met name de zwarte walnoot (*Juglans nigra*) aantast. Deze is pas in 2008 voor het eerst beschreven. De ziekte verspreidt zich momenteel razendsnel op het Noord-Amerikaanse continent en is sinds 2013 in Europa aanwezig. Net als bij de iepziekte wordt de schimmel verspreid door bastkevers. Hierdoor kan de ziekte zich snel over grote afstanden verspreiden door kevers die meereizen uit geïnfecteerde gebieden. De ziekte is tot op heden nog niet gesignaleerd in Nederland. Bij de aangetaste bomen vergelen en verwelken de bladeren aan de takken, die daarna afsterven. Rond de aantastingen die de kevers veroorzaken, worden grote zogenaamde kankers gevormd. De ziekte is hiernaar genoemd. De bomen sterven binnen twee tot vier jaren af.

Roetschorsziekte

Roetschorsziekte (*Cryptostroma corticale*), een ziekte bij esdoorns, is begin vorig jaar voor het eerst vastgesteld in Nederland. Van oorsprong komt zij uit Noord-Amerika. Ze dook in Europa voor het eerst op in Engeland in 1945. De ziekte lijkt vooral op te treden na periodes waarin de boom onder stress staat, zoals hoge temperaturen en/of droogte. Zowel uit Frankrijk als Duitsland zijn periodieke uitbraken bekend. De schimmel verspreidt zich door de lucht en infecteert wonden, bijvoorbeeld bij takbreuk. In een later stadium komt de schors los van de takken, waarbij een zwarte laag zichtbaar wordt. Vandaar de naam roetschorsziekte. De ziekte begint meestal vanuit de kroon waar takken plotseling afsterven. De ziekte leidt bij aantasting op Noorse- en gewone esdoorn tot het volledig afsterven van de bomen. De sporen geven een allergische reactie bij het inademen.

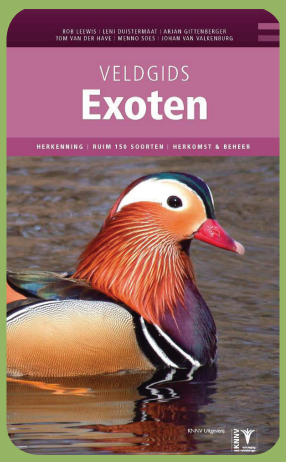
De Nederlandse Mycologische Vereniging is gevraagd te letten op het voorkomen van deze ziekten. Verdachte bomen kunnen, graag met foto, via **exoten@mycologen.nl** gemeld worden. Deze meldingen worden doorgegeven aan het Team Invasieve Exoten. Over tamme kastanjekanker en duizendkankerziekte kunt u meer lezen in Kijk op Exoten nummer 6 en 10.

Tamme kastanjekanker, Duizendkankerziekte en Roetschorsziekte (Foto's: USDA J. Graves / Dept. Forest Service and Malcolm Storey, www.bioimages.org.uk)

Wie is de duizendste?

In de vorige Kijk op Exoten vermeldden we dat we bijna 1000 “abonnees” hadden, naast een groot aantal ”losse downloads” van alle websites waarop Kijk op Exoten is te vinden. Voor de 1000e abonnee stelde Team Invasieve Exoten een exemplaar beschikbaar van de zeer informatieve Veldgids Exoten, die bij de KNNV Uitgeverij is verschenen.

Al snel was de 1000e abonnee een feit, toen Valentine Kalwij zich aanmeldde.
Zij doet met een vriendin mee aan het “Nieuwe Strepen” voor Floron. Op die manier kwam ze ook achter het bestaan van Kijk op Exoten. Haar speciale belangstelling voor exoten is veroorzaakt door haar zoon (Dr. Jesse Kalwij, Kiel University), die als ecoloog nogal eens foetert op het volgens hem te lakse Nederlandse exotenbeleid, zo vertelde ze. De veldgids is haar al toegezonden.

Jeroen van Delft, RAVON

Exoten melden

Het is van groot belang dat waarnemingen van exoten worden gemeld, zodat er in onderzoek, beleid en beheer rekening mee gehouden kan worden. Gebruik hiervoor zoveel mogelijk de invoerportals Waarneming.nl, Telmee.nl en MijnVismaat.nl.

De portals van Waarneming.nl en Telmee.nl werken nauw samen en zorgen dat uw waarnemingen terecht komen in de Nationale Databank Flora en Fauna, zodat ze goed gebruikt kunnen worden.

Mijn VISmaat

TELMEE.NL

Colofon

Eindredactie
Jeroen van Delft, Stichting RAVON

Lay-out & Vormgeving
Kris Joosten, Stichting RAVON

Nieuwsbrief digitaal ontvangen?
Meld u hiervoor aan via www.ravon.nl/nieuwsbriefexoten

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
024-7410600
kantoor@ravon.nl

De volgende nieuwsbrief Kijk op Exoten zal in oktober 2015 verschijnen.

VOFF

KNNV vereniging voor veldbiologie

Sportvisserij Nederland